

**HET
BRIEFJE
DOOR
HET
HEK
DOUG GOLD**

Vertaling Karin de Haas

HarperCollins

ARTS COUNCIL
NEW ZEALAND TOI AOTEAROA

Voor het papieren boek is papier gebruikt dat onafhankelijk is gecertificeerd door FSC® om verantwoord bosbeheer te waarborgen.
Kijk voor meer informatie op www.harpercollins.co.uk/green

HarperCollins is een imprint van Uitgeverij HarperCollins Holland, Amsterdam.

Copyright © 2019 Doug Gold
Oorspronkelijke titel: *The Note Through the Wire*
Copyright Nederlandse vertaling: © 2020 HarperCollins Holland
Vertaling: Karin de Haas
Kaarten binnenwerk: Area Design
Omslagontwerp: Megan van Staden
Bewerking: Pinta Grafische Producties
Omslagbeeld: © Nicola Smith / Trevillion Images; © Maravic / Getty Images
Zetwerk: Mat-Zet B.V., Huizen
Druk: CPI Books GmbH, Germany

ISBN 978 94 027 0542 3
ISBN 978 94 027 5977 8 (e-book)
NUR 302
Eerste druk september 2020

Originele uitgave verschenen bij Allen & Unwin, Auckland, Nieuw-Zeeland.
The moral rights of the author have been asserted.
The assistance of Creative New Zealand towards the translation of this book is gratefully acknowledged by the publisher.

HarperCollins Holland is een divisie van Harlequin Enterprises ULC.
* en ™ zijn handelsmerken die eigendom zijn van en gebruikt worden door de eigenaar van het handelsmerk en/of de licentienemer. Handelsmerken met ® zijn geregistreerd bij het United States Patent & Trademark Office en/of in andere landen.

www.harpercollins.nl

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Het e-book is beveiligd met zichtbare en onzichtbare watermerken en mag niet worden gekopieerd en/of verspreid.

Alle in dit verhaal voorkomende personen zijn ontleend aan de fantasie van de schrijver. Elke gelijkenis met bestaande personen berust op toeval.

Ter nagedachtenis van Bruce Murray en Josefine Lobnik,
die de liefde vonden te midden van een bloederige oorlog.

Hoofdstuk 1

Bruce, Stalag XVIII D, 15 februari 1942

Hij had een dijk van een kater. Het kostte Bruce Murray een paar minuten om zich te oriënteren. Langzaam nam de hut scherpe vormen aan – het ruwe hout van de wanden, de modderige vloerplanken, het vieze raampje in de deur.

Het was zondag. Dat was gunstig. Bijzonder gunstig zelfs, gezien de staat waarin hij zich bevond. Hij stelde zich voor hoe het zou gaan als de Duitse bewakers op de deur zouden bonzen, zoals op de meeste andere dagen, en hem zouden opdragen om zich te melden voor dwangarbeid in een of andere Sloveense fabriek, of erger nog, aan een van de spoorwegen in de buurt van het krijgsgevangenkamp in Maribor.

Hij huiverde. Losse flarden van de vorige avond kwamen bovendrijven. Luid gelach. Een dik gordijn van rook, natuurlijk. De prik-kende zelfgestookte jajem, een of ander hels gif dat de jongens in

het geheim hadden gebrouwen van gestolen aardappels en stiekem opgespaarde suiker. Zo had hij het tenminste begrepen.

Lofty. Dat was waar ook. Lofty Collier was eenentwintig geworden, en dat moest gevierd worden met een stevige borrel. Bruce had wel vaker een kater gehad, vaker dan hij zou willen, maar deze was echt gemeen. Het voelde alsof iemand met een drillboor in zijn slaap boorde, en het leek wel of zijn tong met een laag cement aan zijn verhemelte was geplakt. Zijn ingewanden waren hevig van streek.

Hij kreunde.

In de loop van de avond was de stemming alle kanten opgeslingerd. Eerst had er hilariteit geheerst: grappen en geschater en een gevoel van kameraadschap. Toen had de sfeer een scherp randje gekregen, toen de mannen zich lieten opfokken door de nieuwste rotstreek die een of andere bewaker hun had geleverd. Daarna had onvermijdelijk de sentimentaliteit haar intrede gedaan en hadden de mannen verhalen en herinneringen uitgewisseld over thuis. Tegen middernacht hadden ze zich herpakt en was het zingen begonnen. Een uur of wat en een flinke hoeveelheid drank later was de vreugde weer weggesijpeld en hadden ze met schorre kelen 'Auld Lang Syne' gezongen – hoewel het in hun versie meer had geklonken als Old Lands Shine. Er waren tranen gevloeid. Mogelijk had Bruce er zelf ook een paar laten ontsnappen.

Van wat er daarna was gebeurd, herinnerde hij zich niet veel meer.

De hut stonk. Zijn shirt stonk. Hij stonk. Hij moest eruit.

Hij hees zich overeind tot een zittende positie en zwaaide zijn benen over de rand van de brits, zodat zijn ruwe grijze deken op de grond gleeed. De hut draaide om hem heen en hij liet een harde boer. Toen zette hij zich schrap en kwam wankelend overeind. Met zijn blik afgewend van de vage scherf die als spiegel diende trok hij zijn laarzen aan, stak zijn armen in de mouwen van zijn jas en strompelde naar de deur. Een vlaag ijskoude lucht sloeg hem in het gezicht toen hij de deur opende, en hij kneep zijn ogen samen tegen de

verblindende sneeuw. Misschien, dacht hij, zou de snijdende wind het gif van de vorige avond uit zijn lijf jagen. Moeizaam liet hij zich zakken op het Rode Kruis-krat waar hij op warmere dagen soms op zat. Hij trok zijn jas om zich heen en vroeg zich af of hij zich beter of slechter zou gaan voelen van een peuk.

Zo trof Frank Butler hem aan.

‘Overeind, lelijkerd,’ zei Frank.

‘Rot op, Frank,’ zei Bruce.

‘Vooruit, Brucie. Kom met je luie reet van dat krat. We gaan een stukje lopen, je hoofd leeg laten waaïen.’

Frank pakte Bruce bij de arm en sjarde hem overeind. Op zondagen maakten ze altijd een ommetje langs het hek van Stalag XVIII; deels voor de lichaamsbeweging en deels omdat het een extra mogelijkheid bood om de bewakers te pesten, die al even stekelig waren als het prikkeldraad dat hen insloot. Maar bovenal om de eeuwige verveling tijdelijk te verjagen.

‘Man, je ziet er niet uit,’ zei Frank, die hem van opzij opnam. Beledigingen waren een vast onderdeel van hun gesprekken, maar deze keer meende Frank het. Doorgaans had Bruce zich rond dit tijdstip uitgebreid gewassen, zijn haar in model gebracht en gedaan wat hij kon om zijn kleren te fatsoeneren. Maar vandaag niet.

Bruce bromde slechts iets bij wijze van antwoord.

Ze wandelden zwijgend verder, hun laarzen knarsend op de verse sneeuw. De dichte bewolking dreef wat uiteen en het licht werd helderder. Het deed pijn aan Bruce’ gezwollen ogen. Hij kneep ze dicht en knarste met zijn tanden.

‘Hé,’ zei Frank zachtjes naast hem. ‘Wat hebben we daar?’

Bruce deed zijn ogen open.

Ze bevonden zich een meter of dertig van een plek bij het zuidelijke hek die niet in het directe zicht lag van de bewakers in de wachttorens. Aan de andere kant van het gaas stond een roerloze gedaante – iemand die of wanhopig óf bijzonder dapper was, want

de bewakers moedigden interactie tussen de plaatselijke bewoners en de gevangenen op zijn zachtst gezegd niet aan. Afgaande op haar kleding was het een oude vrouw – ze droeg een vormeloze wollen jurk en een gebreide sjaal met zwarte franje.

Haar aanwezigheid was opmerkelijk, iets wat de monotonie van het kampeven doorbrak.

‘Kom,’ zei Bruce. ‘Laten we uitzoeken wat ze wil.’

Frank keek behoedzaam om zich heen. Er waren geen bewakers te zien, maar dat betekende weinig. Er kon ieder moment zo’n hufter opduiken.

‘Beter van niet,’ zei hij. ‘Als ze je zien, schieten ze je neer.’

‘Dat zal wel loslopen,’ zei Bruce.

De kater was nu iets minder hevig. Hij had de wil om te leven hervonden.

Frank bleef waar hij was. Bruce liep met kordate passen naar het hek. De meeste krijgsgevangenkampen waren afgezet met twee hekken met een meter of tien kale grond ertussen, maar Stalag XVIII D, een voormalige kazerne van het Sloveense leger, werd slechts omringd door één hoog gaashek. Ondanks het risico kwamen de plaatselijke bewoners zo nu en dan naar het hek om eieren, brood of warme kleren te ruilen voor schaarse luxeproducten, zoals het ingeblikte vlees of de chocoladerepen die in de pakketten van het Rode Kruis zaten.

Toen Bruce dichterbij kwam, keek de vrouw hem aan. Met haar kromme, vormeloze lichaam deed ze hem denken aan de oude Sis Moore, die de kinderen in zijn buurt tijdens zijn jeugd had geterroriseerd. Het gerucht ging dat ze kinderen die op haar terrein kwamen sloeg of zelfs opat.

‘Hallo,’ zei hij, en hij glimlachte. De vrouw stapte naar voren en stak haar hand naar hem uit. Zijn glimlach haperde toen hij haar in de ogen keek – die waren groen en onmiskenbaar jeugdig onder de franje van de sjaal.

‘Bitte,’ zei ze. ‘Bitte hilf mir.’

Ze zei nog meer – met een zachte, dringende stem, de stem van een jonge vrouw – maar Bruce sprak geen Duits. Hij begreep dat ze hem om hulp vroeg, maar de rest verstond hij niet. Hij schudde zijn hoofd.

‘Het spijt me...’ begon hij, maar toen zweeg hij. Haar blik was langs zijn schouder geschoven, en haar ogen – prachtige ogen, merkte hij op – werden groter.

‘Bitte,’ herhaalde ze, en ze duwde haar hand tegen het gaas van het hek. Bruce stak zijn hand uit en voelde dat haar vingers een stukje papier in de zijne drukten. Toen verdween ze. Iemand die van een afstandje toekeek, zou het gevoel hebben dat hij getuige was van een wonder toen het oude vrouwtje zich oprichtte, de zoom van haar rok optilde en er als een gazelle vandoor ging over de lichte helling, richting de bomen een paar honderd meter verderop.

‘Halt!’

Bruce draaide zich om en zag dat een van de bewakers met zijn geweer in de aanslag langs Frank beende. De kerel gebaarde dat Bruce uit de weg moest gaan, maar hij week geen centimeter. De bewaker deed een stap naar links om vrij te kunnen schieten. Bruce stapte naar rechts om het schot te blokkeren.

‘Halt!’ schreeuwde de bewaker weer. Zijn stem was schor van woede.

‘Rennen!’ riep Bruce, zonder zijn blik van de bewaker af te wenden. ‘Sneller!’

De honden begonnen te blaffen, een woest, dreigend geluid. De bewaker wilde om Bruce heen stappen, maar Bruce liet zijn schouder zakken en gaf de man een duw. In plaats van op het vluchtende meisje te schieten, keerde de bewaker zich ziedend naar Bruce toe. Zijn gezicht was wit van woede, en hij sputterde iets in het Duits. Bruce grijnsde naar hem. De bewaker nam hem onder schot, maar toen Bruce geen krimp gaf, liet hij zijn geweer zakken, draaide het om en

stompte Bruce met het handvat. Bruce draaide zich vlug om en ving de klap op met zijn onderrug.

‘Hufter!’ zei hij.

Van zijn kater was niets meer over, en zijn hoofd was weer helemaal helder. Hij en de bewaker staarden elkaar aan, met de wolkjes van hun adem tussen hen in. Na een paar seconden vloekte de bewaker, spuugde op de grond en beende weg, ongetwijfeld met de bedoeling om zoveel mogelijk problemen voor Bruce te veroorzaken.

Hij liep naar Frank toe. ‘Heeft ze het gehaald?’ vroeg hij.

‘Weet ik niet. Ze ging er als de bliksem vandoor. Vlak voordat ze bij de bomen was, struikelde ze en maakte een flinke smak. Ze moet zich hebben bezeerd. Het laatste stukje is ze gekropen. Als ze die honden loslaten, is ze er geweest.’

De honden blaften nog steeds. Toen Frank en Bruce hun wandeling met gespeelde nonchalance hervatten, werd het grommen echter minder. Iemand schreeuwde iets in het Duits tegen de dieren. Een minuut of twee later was het kamp weer in stilte gehuld.

‘En, was het de moeite van die klap waard?’ vroeg Frank. ‘Wat heeft ze je gegeven?’

Voorzichtig vouwde Bruce zijn hand open en liet Frank het papiertje zien.

‘Magere opbrengst,’ zei Frank.

Bruce liet niets blijken, maar hij was nog steeds opgewonden over de ontmoeting. Het had de sleur in elk geval doorbroken. En zijn kater was genezen.

Hoofdstuk 2

Josefine, Maribor, 12 tot 15 februari 1942

Op de dag dat alles veranderde – 12 februari 1942 – liep Josefine Lobnik met een gespeeld onschuldige uitdrukking op haar gezicht door de straten van het oude deel van Maribor, in de richting van Vetrinjska ulica. Ze droeg typisch Sloveense kleding: een enkel-lange zwarte rok, een witte geborduurde blouse en een rood jasje met een zijden voering. Een met kant afgezette hoofddoek bedekte haar prachtige gitzwarte haar, en in de voering van haar jasje zat een pakketje documenten dat ze van de ene verzetsgroep naar de andere bracht.

Toen ze Glavni trg naderde – net als de meeste Slovenen weigerde ze het plein Adolf-Hitler-Platz te noemen, zoals de nazibezetters hun hadden opgedragen – wemelde het plotseling van de Duitse soldaten. Haar adem stakte in haar keel. Als de documenten in haar jasje werden gevonden, zou dat niet alleen haar dood betekenen, maar

waarschijnlijk ook de ontmaskering van tientallen andere Sloveense patriotten.

De soldaten gebruikten hun geweren om iedereen naar het centrale plein te drijven. Eerst dacht Josefine dat ze op het punt stond gearresteerd en gefouilleerd te worden. Zodra ze het plein op liep, beseftte ze echter wat er gaande was.

Aan het andere eind van het plein stond een groep van twintig mannen en vrouwen dicht bij elkaar. De sneeuwvlokken die van het dak van de Rotovž dwarrelden, het elegante, in renaissancestijl gebouwde stadhuis, landden op de schouders van hun jassen. Sneeuw viel uit de staalgrijze lucht en verzachtte de omtrek van het Ludwighofhuis en de andere gebouwen die het plein omringden. Het zou een prachtige aanblik moeten bieden. Bij iedere uitgang van het plein stonden echter Duitse soldaten in hun grijze uniformen op wacht, en op een paar stappen afstand van de twintig gevangenen stonden er nog meer, met hun mitrailleurs in hun armen.

Er trok een siddering van afschuw door de menigte toen de mensen zich net als Josefine realiseerden wat er zou gaan gebeuren. De soldaten dwongen de twintig mannen en vrouwen om een rij te vormen, en de toeschouwers slaakten geschokte kreten toen ze gezichten herkenden. Josefine zag vier bekenden. Iedereen kende de kleine, dikke Miljenko. Niemand wist hoe hij van zijn achternaam heette, maar iedereen kon zijn gezwollen, blozende gezicht uittekenen, met de knolvormige neus met de blauwe aderen. Hij was altijd in het centrum van Maribor te vinden, slapend in een portiek of dolend langs de straten, en eeuwig omringd door de walm van goedkope drank.

Verder herkende Josefine Franc Gudek, een vriend van haar vader. Franc was in de zeventig, boekhouder van beroep maar inmiddels met pensioen, een tengere, vriendelijke man met doorleefde ogen, smalle, afhangende schouders, een vreugdeloze glimlach en dun, sneeuw wit haar. Zijn lip trilde aan één stuk door, en hij had een

onbeheersbare tic aan zijn linkeroog, waardoor hij er voortdurend uitzag alsof hij op het punt stond in tranen uit te barsten.

En met een schok herkende Josefine twee van de Milavec-broers: Albin en Marjan. Albin was achttien, even oud als Josefine; Marjan een jaar jonger. Ze waren allebei lang, maar tenger gebouwd. Marjan had bruin, naar achteren gekamd haar en Albin had een volle bos gitzwarte krullen met een scheiding in het midden. Josefine en Albin hadden een aantal schoolvakken samen gevolgd. Ze kende hem niet goed, maar hij was ijverig en deed altijd beleefd tegen haar – zeker niet het type dat bij gevechten op het schoolplein betrokken raakte. Voor zover Josefine wist, had hij nooit iemand kwaad gedaan.

‘Albin,’ bracht ze uit. ‘Waarom jij?’

Een man die vlak bij haar stond, keek haar aan. ‘Geen enkele reden,’ zei hij. ‘Het had iedereen kunnen zijn. Jij, ik. Het komt door wat er daar is gebeurd.’

Hij gebaarde met zijn duim richting Pohorje, de bergen aan de westkant van de stad. Josefine wist heel goed dat de partizanen een paar dagen geleden een nazipatrouille op de beboste hellingen in een hinderlaag hadden gelokt. De slecht toegeruste verzetsstrijders zouden normaal gesproken geen partij zijn voor deze goedgetrainde vijanden en hun moderne wapens, maar hun kennis van het ruige terrein gaf hun een doorslaggevend voordeel, zeker nu het winter was en de diepe, bedrieglijke sneeuwbanken de omstandigheden nog zwaarder maakten. In de korte, hevige confrontatie die was gevolgd, waren vier Duitsers gedood. De partizanen hadden slechts twee lichtgewonden te betreuren, en ze hadden zich in stille triomf teruggetrokken in de bergen en de veiligheid van hun eigen, goed verborgen basis. De uitgelaten stemming in bepaalde clandestiene kringen in Maribor was getemperd door een onheilspellend voorgevoel. Iedereen wist immers dat de commandant van de bezettingstroepen bevel had gegeven om voor iedere gesneuvelde Duitser vijftig Slovenen te doden. Nu hadden ze een kleinere groep van twintig bijeengedre-

ven op het plein, niet zozeer uit genade, maar omdat dat handiger uitkwam. De slachtoffers waren grotendeels willekeurig gekozen; het waren gewoon de eerste twintig Slovenen die de nazi's van het doodseskader waren tegengekomen toen ze naar het plein trokken. Voor deze twintig was de dag begonnen als iedere andere dag – met het kopen van brood, het uitvoeren van klusjes, het uitlaten van honden en, in het geval van Miljenko, het drinken van wijn – maar nu zou hun dag eindigen met de dood. Een halfuur eerder en Josefine zou wellicht ook in het net van de beul zijn beland.

‘Ze zitten niet eens bij het verzet,’ zei ze, en ze wierp haar buurman een geschrokken blik toe toen ze besepte wat hij uit haar woorden zou kunnen opmaken.

Hij knikte. ‘Daar gaat het juist om,’ zei hij grimmig.

Vier van de slachtoffers, waaronder Franc en Albin, staarden de nazi's uitdagend in de ogen. Vooral Francs gezicht stond vastberaden; onwillekeurig bedacht Josefine dat ze zijn moed had onderschat. Ze durfde nauwelijks naar de arme Albin te kijken.

Een Duitse officier probeerde iets te zeggen, maar zijn stem ging verloren in het gejammer van de menigte. Hij begon gefrustreerd te raken. De toeschouwers haptten geschokt naar adem toen twee van de twintig in elkaar zakten. De mensen naast hen sleurden hen weer overeind en ondersteunden hen door hun armen om hun middel te slaan.

Iemand riep dat er een priester moest komen om de laatste sacramenten toe te dienen, en de menigte nam de oproep over. Hun smeekbedes werden genegeerd. Plotseling verhief een van de slachtoffers zijn stem. Hij klonk bang, maar ook uitdagend.

‘Onze Vader, die in de hemel zijt...’

De twintig pakte elkaars handen vast. De menigte zweeg even, en toen voegden ze hun stemmen bij die van de biddende slachtoffers. Zelfs Miljenko, die onophoudelijk dronken was en van wie bovendien werd vermoed dat hij een beetje simpel was, leek te begrijpen

wat er ging gebeuren. Hij rechte zijn schouders en mompelde mee met het Onzevader.

Voor de laatste woorden waren uitgesproken, zakte een van de vrouwen in de rij in elkaar, ondanks de pogingen van twee anderen om haar overeind te houden. Er klonk een scherp geratel van geweervuur. Josefine had het bevel om te schieten niet gehoord. Er steeg een kreun op uit de menigte, en tientallen duiven vlogen op van de oude stenen gebouwen rond het plein, als hevig geschrokken zielen. Een dieprode vlek verspreidde zich door de vieze sneeuw.

Kalmpjes, op zijn dooie akkertje, haalde de nazicommandant zijn Walther p38 tevoorschijn en liep naar de vrouw die was flauwgevallen en nu jammerend op de grond lag. Hij mikte zorgvuldig en schoot haar twee kogels door het hoofd. Het gegil van de menigte ging vergezeld van een donker gemompel. Misschien, bedacht Josefine grimmig, was Adolf-Hitler-Platz toch de meest toepasselijke naam.

‘Zieke klootzakken,’ fluisterde ze.

‘Ja,’ zei de man die naast haar stond. ‘Ze denken dat we hier zo van zullen schrikken dat we de partizanen niet meer durven te steunen.’ Hij spuugde op de grond. ‘Nou, dan zullen ze nog opkijken.’

Afgezien van een handjevol mensen die probeerden naar de lichamen te lopen en door de Duitsers met hun geweren werden tegengehouden, begon de menigte zich te verspreiden. Josefine liet zich meevoeren. Haar aanvankelijke staat van verdoving en shock had plaatsgemaakt voor een wilde, roekeloze woede. Bij een van de uitgangen van het plein stond een angstig kijkende Duitse soldaat die heen en weer werd geduwd door de mensen die langs hem heen schuifelden. Josefine spuugde naar hem toen ze hem passeerde.

‘Ik hoop dat je zult branden in de hel!’ riep ze, maar de vloek ging verloren in het luide geschreeuw van anderen die de man uitscholden.

Ze liet iedere gedachte aan het volbrengen van haar missie varen.

De documenten zaten nog steeds veilig in de voering van haar jasje, maar hoewel ze die middag op pad was gegaan met het gevoel dat ze een bijdrage leverde aan het verzet tegen de bezetting, leek het nu allemaal veel te weinig. Ze zwoer dat ze alles zou doen wat in haar macht lag – haar leven zou geven als dat nodig was – om haar land te bevrijden van dit nazi-ongedierte.

Terwijl ze over de brug naar haar huis liep, in het kleine dorpje Limbuš, begon ze plotseling hevig te trillen. Nu pas drong het tot haar door; voor het eerst drong het allemaal tot haar door. Toen haar broer Polde tien dagen eerder was gearresteerd, had ze zeker geweten dat hij veilig was. Gevangen, maar veilig. Ze had de geruchten over standrechtelijke executies gehoord – jonge mannen en vrouwen die naar het bos werden gesleept en daar werden doodgeschoten. Die had ze echter in twijfel getrokken, of, als ze eerlijk was tegen zichzelf, ze had geweigerd om de waarheid ervan onder ogen te zien. Zoals de andere gruwelen van de oorlog had het te ver weg gevoeld. Na wat ze zojuist op Glavni trg had zien gebeuren, was alles, zelfs het allerergste, plotseling mogelijk.

Toen ze vlak bij haar huis was, begon ze te rennen, eerst langzaam en toen steeds sneller, alsof de gruwelen haar op de hielen zaten. Toen ze door de voordeur naar binnen vloog, kon ze haar snikken niet langer onderdrukken.

Haar oudere zus Anica verscheen in de deuropening van de keuken.

‘Wat is er, Pepi?’ vroeg ze bezorgd. Pepi was Josefines koosnaampje. ‘Wat is er gebeurd?’

Josefine schudde haar hoofd, niet in staat om een woord uit te brengen. Anica sloeg haar armen om haar heen en streekte over haar haren.

‘Wat is er?’ herhaalde ze na een minuut of twee, waarin Josefine alleen maar had kunnen snikken. Ze sprak met de vlakke, uitdrukingsloze toon die in haar stem was verschenen toen ze een paar weken geleden na een onverklaarde afwezigheid was opgedoken. Het

was de stem van iemand die afschuwelijke dingen had meegemaakt en verwachtte dat dit opnieuw zou gebeuren.

‘Anica,’ fluisterde Josefine. ‘Ze hebben Franc vermoord. Franc Gudek. Ze hebben hem doodgeschoten, en de anderen ook. Albin, Marjan...’

Ze kon niet verder gaan.

‘Albin? Albin Milavec?’

Ze knikte. ‘En zijn broer Marjan.’

‘Wat verschrikkelijk. Ze waren nog zo jong. Vader zal er kapot van zijn,’ zei Anica geschokt. ‘Franc was zo’n goede vriend van hem. Een goede man. Vertel me wat er is gebeurd.’

‘Ze hebben twintig mensen doodgeschoten op Glavni trg,’ bracht Josefine uit. ‘Twintig. Zomaar doodgeschoten.’

Ze schudde haar hoofd om het beeld kwijt te raken van de lichamen op het plein en de groeiende plas bloed onder hen. Het knallen van het pistool: één keer, twee keer. De spastische beweging van het been van de vrouw. Josefine had eerder lijken gezien – het was de gewoonte onder katholieke Slovenen om hun doden in open kisten op te baren – maar ze had nog nooit iemand zien sterven, laat staan op zo’n gewelddadige manier.

Anica zei niets. Ze hield haar armen stevig om Josefine heen geslagen en streelde met haar ene hand mechanisch over haar haren.

‘Polde,’ wist Josefine uit te brengen. ‘Hoe zou het met onze lieve broer zijn?’

‘We moeten op het beste hopen.’ Anica herhaalde de gezinsmantra, maar er klonk geen geruststelling door in haar stem. Ze zweeg even. Toen zei ze, bijna alsof ze tegen zichzelf sprak: ‘Die beesten deinzen nergens voor terug. Ze zullen ons allemaal vermoorden zonder zelfs maar met hun ogen te knippen. Voor die zwijnen is een Sloveens leven waardeloos.’

Josefine had anderen hetzelfde horen zeggen, maar voor het eerst voelde ze hoe waar de woorden waren.

De ochtend na Glavni trg stak Josefina opnieuw de brug naar Maribor over. Deze keer trof ze haar contactpersoon en overhandigde ze de documenten. Toen begon ze aan een speurtocht naar haar broer. Iemand, had ze tijdens de lange slapeloze nacht besloten, moest iets weten.

Ze sprak met Poldes oude vrienden, voor het geval zij haar iets konden vertellen. Ze informeerde bij mensen die op de plekken kwamen die Polde regelmatig bezocht. Ze viel al haar contactpersonen bij het verzet lastig, en ze sprak zelfs met mensen van wie ze wist dat ze door de nazi's waren gearresteerd en weer vrijgelaten. Een aantal mensen wist dat Polde gevangen was genomen – dergelijk nieuws deed razendsnel de ronde – maar niemand kon haar iets vertellen over de omstandigheden, en niemand had ook maar het minste idee wat er met hem was gebeurd. Josefines beste vriendin, Jelena Kunstek – Jelka – werkte als nachtschoonmaakster bij de *Kommandantur*, het Duitse administratiekantoor, en zij had toegang tot informatie die ze geregeld doorgaf aan het verzet. Zelfs zij kon echter niets vinden wat enig licht wierp op het lot van Polde.

Josefine slikte zelfs haar walging weg en benaderde een kennis van voor de oorlog van wie ze vermoedde dat ze met de nazi's samenwerkte. Ook deze vrouw had echter niets gehoord.

Niemand had iets beters te bieden dan theorieën. Was Polde naar Oostenrijk of naar Duitsland gestuurd, waar de nazi's 'hervestigingskampen' voor dissidenten schenen te hebben opgericht? Teerde hij weg in een van de plaatselijke gevangenissen, zoals de gevangenis onder kasteel Maribor? In dat geval werd hij hoogstwaarschijnlijk gemarteld; Josefina kon het niet verdragen om te geloven dat dit waar was. Geen van de mensen die ze sprak benoemde de andere mogelijkheid waar ze niet aan durfde te denken: dat het lichaam van Polde ergens in een ondiep graf in het bos lag. Toch hing de mogelijkheid in de lucht, onuitgesproken.

Het enige sprankje van daadwerkelijke hoop kwam van een man

die vrienden had die geregeld onderhoudswerk uitvoerden in Stalag XVIIIID, het krijgsgevangenkamp net buiten Maribor. Josefine wist dat daar ook Slovenen gevangen werden gehouden, en ze vroeg de man of het mogelijk was om bij hen naar haar broer te informeren.

Hij schudde echter zijn hoofd. 'Mijn vrienden komen nooit in het Slavische deel van het kamp. Dat wordt te zwaar bewaakt. Je komt er nooit in de buurt.'

Bij het zien van Josefines teleurgestelde gezicht ging hij verder: 'Je maakt de meeste kans om uit te vinden of je broer daar gevangen wordt gehouden als je het iemand aan de Engelse gevangenen laat vragen. Zij kunnen dan misschien informeren bij de Slovenen.'

'Hoe kan ik de Engelsen te spreken krijgen?' vroeg ze gretig.

'Soms gaan mensen naar het kamp om handel te drijven,' antwoordde hij. 'Er is een plek bij het hek die de bewakers niet vaak controleren.' Hij zweeg even. 'Je zei "ik". Je bent toch niet van plan om het zelf te doen? Dat is veel te gevaarlijk.'

'Natuurlijk niet,' loog Josefine. 'Dat zei ik maar bij wijze van spreken.'

Josefine ontdekte dat de Engelse gevangenen, die er doorgaans op uit werden gestuurd om te werken, op zondagen in het kamp bleven. Degenen die het waagden om handelswaar naar Stalag XVIIIID te smokkelen, beschouwden de zondag als de veiligste dag, aangezien de bewakers het dan ook rustiger aan leken te doen.

En dus stond Josefine op zondag huiverend aan de bosrand onderaan de helling die omhoog leidde naar het hek dat het kamp omringde. Ze was gekleed als een oude vrouw – haar gewoonlijke vermomming wanneer ze op pad was voor het verzet – maar haar ruwe wollen kledingstukken beschermden haar nauwelijks tegen de koude wind, die er dwars doorheen sneed.

Haar maag was samengeknepen van de zenuwen. Ze wist dat de Duitsers iedereen die zich verdacht ophield in de buurt van het hek

zonder aarzelen doodschoten – of, bijna net zo erg, dat ze de honden erop loslieten. Tijdens haar missies in Maribor had ze veel risico's genomen, maar het gevaar had altijd abstract geleden. Nu, met de herinnering aan de gruwelen op Glavni trg nog vers in haar hoofd en de glimp die ze nu en dan opving van de gewapende bewakers die door het kamp patrouilleerden, was het plotseling allemaal erg echt.

Inmiddels had ze twee keer haar moed bijeengeraapt en op het punt gestaan naar het hek te lopen, maar beide keren was er een bewaker verschenen en was ze gedwongen geweest om zich weer met een wild bonzend hart tussen de bomen te verstoppen. Even overwoog ze haar missie op te geven, maar het briefje in haar zak maakte dat ze bleef. Uiteindelijk, toen een bewaker op zijn gemakje langs het hek was geslenterd en om de hoek van een gebouw was verdwenen, ademde ze diep in en dwong zichzelf om in beweging te komen.

Het was de langste honderd meter die ze ooit had afgelegd. Toen ze bij het hek kwam, was er niemand. Het leek wel alsof het hele kamp lag te slapen. Hier had ze niet op gerekend. Ze was ervan uitgegaan dat er iemand zou zijn aan wie ze direct het briefje zou kunnen geven, en dat ze er dan vandoor zou kunnen gaan. In plaats daarvan kon ze niets anders doen dan bij het hek blijven staan, met het gevoel dat ze in het oog sprong alsof ze naakt was.

Uiteindelijk verschenen er twee mannen, allebei in een uniform dat ze niet kende. Ze gokte dat het Engelsen waren. Een van hen zag haar en bleef staan. De ander keek op.

Na een seconde of wat kwam de tweede man naar haar toe.

'Alsjeblieft,' zei ze in het Duits, het briefje naar hem toe stekend. 'Help me alsjeblieft. De nazi's hebben mijn broer opgepakt en we denken dat hij hier misschien gevangen wordt gehouden. Hij wordt al twee weken vermist.'

Ze keek hem recht in de ogen. Hij was ongeschoren, zijn ogen waren gezwollen, en op zijn shirt zaten dubieuze vlekken. Ze zag hem reageren toen hij een glimp opving van haar gezicht; instinctief

bracht hij zijn hand naar zijn haar. Een vreemd gebaar, als je zag hoe vet en onverzorgd het was.

Mannen, dacht ze. Het enige wat ze iets kan schelen is wat vrouwen van ze denken.

‘Help mijn familie alsjeblieft om uit te vinden wat er met hem is gebeurd,’ zei ze. De man zei iets in het Engels terug, maar een beweging achter hem trok Josefines aandacht. Een flits van grijs. Een Duitse soldaat.

Ze duwde het briefje door het hek, en de man nam het aan. De soldaat schreeuwde iets, en ze draaide zich om en ging ervandoor, verwachtend dat ze zou worden neergeschoten. Haar ademhaling kwam in korte, paniekerige stoten die zeer deden aan haar keel. Het leek alsof de bomen totaal niet dichterbij kwamen.

Er klonk nog een schreeuw, en toen nog een. Nog steeds werd er niet geschoten. Ze was nu een meter of twintig bij de bomen vandaan. Er klonk luid geblaf van honden, en ze werd overvallen door een primitieve angst. Op dat moment bleef haar voet ergens achter steken – een steen, een boomwortel, een gat in de grond – en haar onderbeen verdraaide pijnlijk. Met een gil viel ze naar voren. Er trok een stekende pijn door haar knie. Ze probeerde weer overeind te krabbelen, maar haar knie kon haar gewicht niet dragen. Wanhopig kroop ze naar de bosrand.

Alsjeblieft, dacht ze. Alsjeblieft. Niet de honden.